

Reynaldo Adames, *De 18 wetten van de Nederlandse bajes*, Roffa Publishing, 2016 (isbn: 978-90-8263-890-5).

De 18 wetten van de Nederlandse bajes is al weer het derde boek van de hand van Reynaldo Adames. Eerder verschenen *Dader en Eens een boef*. En onlangs verscheen een bundel met verhalen (*De stapelaar*). Alle publicatie verhalen over Adames verleden als delinkwent hoe hij dat met hulp van naasten en betekenisvolle derden achter zich liet. Tegenwoordig is Adames schrijver, coach en geeft hij lezingen. Al deze activiteiten doet hij op zeer inspirerende wijze, zoals ik heb mogen vaststellen na zijn optreden op het jaarcongres van het European Forum for Restorative Justice dat vorige zomer plaats vond te Leiden, en ook de twee boeken (*Dader en de Gevangeniswetten*) die ik heb gelezen spreken tot de verbeelding. Hoewel de boeken vooral zijn geschreven als bron voor inspiratie voor gedetineerden, is het lezen ervan ook voor hen die nimmer een gevangenisstraf hebben hoeven te ondergaan zinvol. Het leert je als men om je vooral bewust te zijn van het voorrecht je in (relatieve) vrijheid te kunnen bewegen en je leven in te richten.

Tegelijkertijd geldt de boodschap die spreekt uit het werk van Adames voor iedereen: wil je aanspraak kunnen maken op respect, dan moet je bereid zijn jezelf de maat te nemen en te bezin wat jou handelen betekent in relatie tot de ander. Vanzelfsprekend is dit te eenvoudig gezegd, maar de boodschap van Adames is herkenbaar en bracht me terug naar Dworkin, en hetgeen deze stelt in zijn *Justice for hedgehogs* (2011).¹ Kort gezegd komt het betoog van Dworkin erop neer dat een ieder de ethische plicht heeft ‘goed te leven’, daarbij mag men best het eigen belang nastreven, maar moet men ook steeds op voorhand een houding betrachten van reflectie op de ander en de gemeenschap. Of je verantwoordelijk bent voor eventuele schade die volgt uit het een handelen voortspruitend uit eigen belang is afhankelijk van de vraag in hoeverre jij je op voorhand rekenschap hebt gegeven van de gevolgen en in de wetenschap daarvan toch hebt gehandeld. Aandachtspunt daarbij, en ligt een tweede verband met het werk van Adames, is de vraag of, en in hoeverre het individu daartoe de capaciteiten heeft. Ik had Dworkin in verband met een nog te schrijven artikel weer ter hand gepakt, maar het was fijn om dit wat ingewikkelder rechtsfilosofische betoog in eenvoudiger, maar niet minder indringende wijze terug te lezen in het werk van Adames. Zeker omdat het debat rondom resocialisatie van gedetineerden al enige tijd vooral in het teken staat van responsabilisering, maar dan vooral opgevat als het oppakken van ‘eigen verantwoordelijkheid’. ‘Each of us it to be our own rock’, zoals Niklas Rose het uitdrukte.²

Nu richt Rose zijn kritiek zich – terecht – op het bloot leggen van de (Foucaultiaanse) disciplinerings technieken die schuil gaan achter het huidige penitentaire beleid. De boodschap daar is kritisch te blijven ten opzichte van allerhande, ogenschijnlijk op solidariteit berustend streven naar resocialisatie. Rose en anderen vragen terecht aandacht voor het risico op ‘ontmenselijking’ die besloten ligt in het huidige detentiebeleid. Als herstelrechtelijk georiënteerd denker bracht me dat in verwarring, want ook herstelrecht is op instrumentele wijze in te zetten en wie verzekert mij dat de huidige beleidsbelangstelling voor het herstelrecht gegrond is op zuivere motieven? Voordat de lezer nu denkt dat ik in deze recensie wel erg ver wegrijf van het werk van Adames, ik verzeker u dat dit niet zo is. Want juist door het lezen van zijn werk voelde ik me er weer van verzekerd dat het aanspreken van de mens – inclusief jezelf – op de eigen verantwoordelijkheid en te betonen zelfrespect de juiste

¹ Ronald Dworkin, *Justice for hedgehogs*, London: The Belknap press 2011.

² Niklas Rose, Government and Control, *British Journal of Criminology* 2000, vol. 40, p. 328.

invalshoek is om verandering te bewerkstelligen en zodoende wederzijdse acceptatie te bewerkstelligen.

De door Adames beschreven '18 wetten van de Nederlandse bajes' komen namelijk neer op een 'bloemlezing' van mogelijkheden om binnen de muren van een gevangenis (of een Huis van Bewaring) te kunnen veranderen. Niet in de zin van een gestold, onveranderbaar programma, maar in de vorm van praktische adviezen. Hoe kun je als afgestrafte de tijd die je in detentie moet doorbrengen aangrijpen om je eigen lot in handen te nemen en een begin te maken met een ander leven dan wat je kende voor je in de gevangenis kwam? Dat de adviezen zijn gericht op het benutten van kansen om te leren, te reflecteren en – niet onbelangrijk – op zo min mogelijk schadelijke wijze te overleven in de gevangenis, roept geen verbazing op. Maar wat treft is de nadruk op de zelfreflectie die spreekt uit de 'wetten van Adames'. Jezelf in de ogen te kunnen kijken en te erkennen dat je dader bent vergt, zoals hij aangeeft, moed en harde arbeid. '*Pak de grootste verantwoordelijkheid die je hebt: jezelf*' is het advies,³ en reken erop dat het pijn doet, moeite en tijd kost en niet van vandaag op morgen lukt. Naar 'binnenkijken' noemt Adames het.⁴

Dat 'naar binnenkijken' vergt niet alleen het ontwikkelen van een kritische houding naar je zelf, maar ook de bereidheid om onder ogen te zien wat jouw handelen betekende voor de slachtoffers, maar ook voor je naasten. De wil te veranderen ontstaat volgens Adames dan ook niet zomaar opeens maar kan – ook binnen de muren van de gevangenis – worden gevoed. Er is veel mogelijk wanneer je je openstelt en gebruik weet te maken van aanwezige voorzieningen (opleidingen, groepsgesprekken, contacten binnen en buiten de muren). Voor zulke contacten geldt, zoals Adames aangeeft, wel de noodzaak van wederkerigheid: '*Wees echt naar je achterblijver*' en '*Vergeet niet dat het niet alleen om jou draait, maar dat anderen er ook meezitten dat je vastzit*'.⁵ Maar ook authenticiteit is een voorwaarde: '*Weet wat je wilt bereiken en ga na of de manier waarop je dat wilt bereiken een verantwoordelijke manier is. En of die in harmonie is met je geweten en met je normen en waarden*'.⁶

Reynaldo Adames heeft zich zo'n veranderingsproces doorlopen en is daar – met behulp van anderen zo benadrukt hijzelf – in geslaagd. Die ervaring wil hij in dienst stellen van gedetineerden die de (lange) weg van het achter zich laten van een verleden als pleger van strafbare feiten aandurven. Daarbij is ook, of wellicht kan ook, een rol zijn weggelegd voor herstelrechtelijke toepassingen, zo blijkt vooral uit het eerst genoemde boek (*Dader*). Tegen de authenticiteit van zulk (advies)werk kan geen rechtsfilosofisch betoog, hoe fraai geformuleerd ook, op. Maar het feit dat ik als lezer op zo verschillend niveau overeenkomsten mocht ervaren sterkte mij en geeft in tijden van een instrumentele detentiepoltiek voeding aan herstelrechtelijke intuïties.

Voor wie kennis wil nemen van het werk van Reynaldo Adames, u kunt terecht op:
www.adames.nl

³ Adames 2016, p. 73. Tegelijkertijd wijst Adames op het belang dicht bij jezelf te blijven; zie p. 28: 'Maar verloochen jezelf niet. Maak niet iemand van jezelf die je niet wilt zijn als je weer buiten bent'.

⁴ Adames 2016, p. 18. Vgl. Dworkin 2013, p. 109, waar deze het ontwikkelen van morele verantwoordelijkheid omschrijft als '*a division of labour*'.

⁵ Adames 2016, p. 96 resp. 98.

⁶ Adames 2016, p. 74. Zie ook Dworkin: 'Dignity requires owing up to what one has done' (Dworkin 2013, p. 210).